

Милан Д. АЛЕКСИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 6. 12. 2021.
Прихваћен: 27. 2. 202.

КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ СТАВОВИ БОРИСЛАВА МИХАЈЛОВИЋА МИХИЗА**

У раду су анализирани огледи Борислава Михајловића Михиза из прве две књиге критичких огледа (*Огледи* и *Од истог читаоца*). Указано је на његове књижевнотеоријске ставове на основу којих је полазио у конкретне критичке анализе, на првом месту на став да је књижевно дело једини предмет тумачења. Истакнута су и места на којима су приметна ослањања на биографску методу и застарели спољашњи приступ проучавању књижевности.

Кључне речи: теорија књижевности, књижевна критика, критичка метода, Борислав Михајловић Михиз, српска књижевност.

Борислав Михајловић Михиз улази у српску књижевну критику почетком педесетих година XX века. Михиз најпре објављује књигу под насловом *Огледи* 1951. године, а потом књигу под насловом *Од истог читаоца* 1956. године, која је вероватно његова најпознатија књига будући да се састоји од огледа и чланака објављених у периодици (најчешће је био у питању „НИН”, али неколико огледа било је објављено у „Књижевним новинама” и у часопису „Нова мисао”) између 1951. и 1956. године. Након 1956. године Михиз је много мање писао критичке огледе и важно је поменути избор његових радова који је приредио Љубиша Јеремић 1971. у *Колу* Српске књижевне задруге под насловом *Књижевни разговори*, као и књигу *Портрети*, која је објављена 1988. године и донела знатан број нових радова уз оне који су раније већ били објављени.

Михајловићев приступ проучавању књижевности најчешће је био довођен у везу са традицијом импресионистичке критике, али Љубиша Јере-

---

* milan.aleksic@fil.bg.ac.rs

** Рад је настао у оквиру НП 178026 „Проучаваоци књижевности у српској култури друге половине двадесетог века” на Филолошком факултету Универзитета у Београду, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

мић је 1971. године овакво гледиште довео у питање наглашавајући значај Михајловићеве заокупљености историјом српске књижевности и његовог става о природи и функцији књижевности. Јеремић је нагласио значај Михајловићеве свести о историји српске књижевности јер из ње полази једно од кључних Михизових критичких мерила – указивање на способност песника да унесу новине у односу на постојећу песничку традицију. „Цела историја националне књижевности показује се, даље, као континуитет у којем способност песника да унесу новину у област теме и израза постаје природно главни критеријум” (Јеремић 1971: XIV). Предраг Палавестра у својој *Историји српске књижевне критике* наглашено је одбио и могућност да се у критичком раду Борислава Михајловића може тражити књижевнотеоријска основа и критички метод: „Као код свих правих импресионистичких критичара, код Михиза не треба тражити ни књижевну теорију ни чврст критички систем деловања” (Палавестра 2008: 504). Парадоксално, Палавестра одаје Михајловићу признање за тумачење *Проклете авлије* и указивање на њене важне формалне карактеристике и даље одбацујући могућност да се књижевни критичар ослони на теорију књижевности у вези са методом за проучавање или при доношењу својих судова. Правог импресионистичког поступка у Михајловићевим књижевним критикама једноставно нема. Све сличности са импресионистичким приступом, чини се, само су последица форме критике којом се Михајловић најчешће бавио, а то је била дневна критика, односно приказивање књига које су се појављивале у текућој продукцији.

Огледи који чине Михајловићеву прву књигу превасходно су посвећени књижевноисторијским темама (српска грађанска лирика XVIII века, песништво Бранка Радичевића), присутна је само једна анализа савременог књижевног дела (оглед о роману Михаила Лалића *Свадба*), а у књизи се налази и ликовна критика посвећена сликарству Миће Поповића. Проучаваоци су приметили да је Борислав Михајловић у почетку свог рада био претерано *наклоњен биографизму*, али и да је у каснијем раду то интересовање било сведено „на прихватљиву мјеру” (Бајчета 2018: 160). У књижевноисторијским огледима из прве књиге Борислав Михајловић је по својим теоријским ставовима ближи старијем типу књижевне критике који је, стицајем различитих околности везаних за развој српске критике био још увек доминантан у времену између два светска рата, као и у првим деценијама након Другог светског рата. У питању је спољашњи приступ који је у српској књижевној критици имао Светислава Вуловића као карактеристичног представника у осмој и деветој деценији XIX века. Након преласка на унутрашњи приступ, који је извршио Љубомир Неђић у последњој деценији XIX века, и након увођења аналитичке методе од стране Богдана Поповића, у првој деценији XX века, изгледало је да се у српској науци о књижевности овај приступ у потпуности напушта, али Павле Поповић, са једне и, Јован Скерлић, са друге стране, учинили су, практично методолошки корак уназад и даље се пресудно ослањајући на основе спољашњег приступа у својим књижевноисторијским огледима. Павле Поповић је, иако је у последњој деценији XIX века „дао разлога да се помисли да природу хуманистичких наука на-

слуђује у духу савремене Дилтајеве концепције и да би дисциплиновањем естетичке критике историјским студијама могао да дође до методе блиске духу дилтајевске херменеутике” (Николић 2006: 241) у приступном предавању начелно, а између светских ратова и практично, универзитетску критику усмерио према биографској методи. Приступ Борислава Михајловића на самом почетку његове књижевнокритичке каријере сведочи о ослањању на књижевнотеоријске ставове тадашње академске критике. У његовим почетним књижевноисторијским радовима интерес за приказивањем историјских околности које су пратиле настанак грађанске лирике или указивање на појединости из живота Бранка Радичевића присутан је зато што је у том тренутку доминантан у оквиру универзитетског образовања. Михајловић је на неколико места доводио у узрочно-последичну везу песникову биографију и његове стихове (Михајловић 1951: 91), а чак је, попут Светислава Вуловића, описивао физички изглед песника како би читаоцу дочарао његов портрет (102). Михајловић је у огледу о Радичевићевом песништву и помену Вуловића пишући о његовој употреби филолошке методе којом је анализирао Радичевићеву песничку лексику. Будући да је коришћење биографске методе заиста била само последица школовања, Михајловић се брзо дистанцирао од спољашњег приступа што се јасно види у огледу из марта 1955. године у којем се налази експлицитно изречен критички став према факултету на којем се проучава књижевност: „Проблем је што код нас постоји једна укорењена заблуда (плод жаловости и литерарне стерилности нашег факултета књижевности) по коме се за норматив, за вредност, за критеријум написа из књижевне историје упорно проглашава један нетранспоновани свет такозваних ’чињеница’ и баца сумња на све оно што у себи носи гордост стила, мисли и литературе” (Михајловић 1956: 305–306).

Са друге стране, у једином критичком огледу из прве књиге који је посвећен савременом књижевном делу, Борислав Михајловић је показао потпуно другачији приступ проучавању књижевности. Приказујући роман Михаила Лалића *Свадба*, Михајловић је најпре показао смелост и склоност према књижевној полемици наводећи да су дотадашњи прикази Лалићевог романа (Ели Финци, Велибор Глигорић) „један јаднији од другога” (Михајловић 1951: 179), а затим је покренуо питање методе књижевне критике: „Лалићево писање (...) захтева књижевну анализу које се као метода, наравно на своју штету, данашња наша критика скоро сасвим одрекла” (Михајловић 1951: 187). Дакле, у првој књизи огледа имамо експлицитно изречен став о нужности аналитичког приступа у књижевној критици. У самом огледу Михајловић је пажњу посветио анализи Лалићевих књижевних ликова износићи и замерке због поступака коришћених за градњу ликова, а затим је у аналитички фокус постављен стил Михаила Лалића и на крају композиција романа. Најкрупније замерке Лалићевом роману Михајловић је изнео управо у погледу композиције зато што је карактерише одсуство „континуиране сцене и обиље дигресија” (Михајловић 1951: 207) што заправо слаби структуру романа и доводи до губљења карактера романа чиме се отвара питање припадности дела овој књижевној врсти. На самом крају огледа, изричући коначни

критички суд о Лалићевом роману, Михајловић је изнео и своје схватање природе књижевности: „Књижевност, као уосталом и свака друга уметност, почива на тој фикцији, на дочараној слици живота. Што је та слика уверљивија, на нови начин или новим светлом осветљена, што је занимљивија и снажније речена, већа је и њена мера вредности, веће је и њено право да постоји” (Михајловић 1951: 211). У оваквом схватању књижевности и њене природе, препознајемо обресе књижевнотеоријских ставова на основу којих ће Борислав Михајловић доносити своје критичке оцене.

У критичким огледима насталим у времену од 1951. до 1956. године, а окупљеним у књизи *Од истог читаоца* Борислав Михајловић Михиз је каткада обраћао пажњу и на животне околности које су пратиле ствараоце, али чини се више у огледима посвећеним писцима из књижевне прошлости, али понекад, мада ретко, у приказима тек објављених књижевних дела. У таквим случајевима, какав имамо у приказу збирке приповедака *Ђаволи долазе* Миодрага Булатовића, чини се, пре је у питању посебан манир писања за периоду. Морамо имати на уму да Михизови прикази и критичке оцене новообјављених књижевних дела бивају упућени широј публици која чита часописе и листове у којима те радове објављује, те да их он не пише за стручне часописе који се специјалистички баве књижевном критиком. Међутим, то повремено помињање појединости из живота ствараоца далеко је од коришћења биографске методе у правом значењу и много већи значај у радовима из ове Михизове збирке огледа имају књижевнотеоријски ставови које у њима експлицитно наводи. Ти теоријски ставови највише су везани за природу критике и методе којима се она користи. У огледу под насловом *Један век Бранкове лирике* Михајловић примећује да се не могу користити истоветна мерила за процену књижевне вредности песника чије дело већ припада књижевној прошлости и савремених песника: „Ако ми данас примамо Бранка Радичевића као великог песника, а не само као књижевнoисторијску величину, онда критеријум по коме то чинимо није онај исти који се примењује на савремене песнике” (Михајловић 1956: 33). Михиз се позива на Скерлићева запажања поводом стихова Бранка Радичевића и каснијег техничког напретка у српском песништву, али пре Скерлића се и Богдан Поповић дотакао овог питања у *Предговору* за *Антологију новије српске лирике* наглашавајући да се не могу истим мерилима оцењивати песници различитих нараштаја: „Од сваке се песме све врлине не могу тражити у поједнакој мери: од Радичевића не можете тражити да има стил Дучићев, нити од Јакшића да опева теме сличне Браунинговим или Де Вињијевим, или да има облик Хередијин. Неизбежно је било водити рачуна о добу и којем је песма постала” (Поповић 2000: 10).

Указивање на потребу детаљне анализе књижевних дела Борислав Михајловић је унео и у приказ Андрићевих *Изабраних приповедака*, које је Српска књижевна задруга објавила 1954. године. Конкретан разлог у овом случају није само теоријске природе и везан за одабирање начелног приступа проучавању књижевности, већ Михајловић наглашава да Андрићеве приповетке садрже значења која нису одмах видљива и која се лако могу

превидети ако се дела не тумаче коришћењем подробне анализе. „Довољно ће бити ако се укаже да је време да престанемо Андрића третирати као писца једне средине и једног времена, писца сведока и познаваоца, да већ једном напрсне мит о Андрићу реалисти – фактографу, јер мада је Андрић све то, он је и више од тога” (Михајловић 1956: 100). Михајловић због тога истиче да се мора обратити пажња на значење књижевних дела, те да приповетка *Мост на Жепи* није само прича о подизању једног конкретног моста, већ је и „песма о пролазности и еп о трајању” (Михајловић 1956: 101). Михајловић скреће пажњу књижевне критике на дубинске слојеве значења Андрићевих дела и на самог писца за кога каже да не слика само и не забавља приповедајући, већ поставља крупна питања и покушава да на њих одговори. Због значења његових дела која отварају нека кључна питања човекове судбине, Михајловић Андрића назива савременим и модерним писцем. „А та Андрићева дискретна, рафинована метафизика јесте баш оно што Андрића чини писцем савременим и писцем модерним” (Михајловић 1956: 101). Наравно, Михајловић не сматра да је свака Андрићева приповетка успела у тежњи да покаже човекову судбину и његово место у овом свету, напротив, он износи и значајну замерку оним приповеткама у којима је велики српски писац користио револуционарну и социјалну тематику зато што оне нису довољно уверљиве јер су „без оне посебне опоре поезије која обавија његове друге текстове” (Михајловић 1956: 102). Нажалост, наведени Михајловићеви судови нису детаљно образложени и нису поткрепљени анализом дела, односно, он је анализу очигледно извршио, само је није унео у свој оглед, вероватно због природе самог текста јер је простор у недељницима какав је „НИН”, за који је оглед и писан, ипак ограничен. Такође, Михајловићев не наводи свој књижевнотеоријски став о разликовању пишчеве приватне личности од стваралачке, али га конкретно користи по чему подсећа на Љубомира Недића и његово разликовање *човека у књизи* и *човека иза књиге*. Михајловић је на исти начин експлицитно раздвојио Андрића писца од Андрића човека. Наиме, када Михајловић наводи „Ми сви знамо, иако сви не волимо подједнако тог Андрића реалисту, сигурног сликара живота и људи, помало сувог посматрача, наклоњеног клиничкој психологији или једноставно суровом о крвавом” (Михајловић 1956: 102) јасно је да се значење његових речи не односи на Андрићеву приватну личност, већ да Михајловић говори о његовим стваралачким особинама, о Андрићевој унутрашњој теорији књижевности, о његовој поетици, иако је не прецизира и не користи овај термин.

У приказу Андрићевог романа *Проклета авлија* објављеног у „НИН-у” 6. фебруара 1955. године, Михајловић је своју аналитичку пажњу на првом месту усмерио на композицију дела пишући да је књига компонована „лежерно из неколиких ретроспекција и некако намерно лабаво, са две-три испричане различите судбине и једном заједничком атмосфером, новела се само танком нити свога приповедача држи завичајне Босне, иначе се креће на левантском, космополитском, шареном подручју некадашње престонице Балкана” (Михајловић 1956: 295). Михајловић *Проклету авлију* не одређује као роман, већ као новелу, али то жанровско одређење је повезано и са доделом прве Нинове

награде, те није у целини везано за књижевнотеоријске ставове. Оно што је много важније у Михајловићевом приказу је усредсређивање пажње на значење књижевног дела. Критичар се фокусира на неколико ликова у роману указујући да је једина фабула дела – прича о њиховим животима, а да се испод ње налази прави смисао књиге везан за тему пролазности и човекове судбине, те закључује да је књига „много више но прича о самозванцу ово је велика метафора о идентитету свих људи” (299). Михајловић ће још једном истаћи да анализа Андрићевог дела мора бити посвећена дубинским слојевима значења и да је *кратковидо око* оно које Андрића види само као „сликара Босне и Балкана, као декоративног кујунцију већ помало прошлог, ретког заната” (298). И у овом случају немамо подробну анализу књижевног дела, већ само приказ писан за часопис и намењен широј публици, али пресудне тачке су и овде уочљиве. Михајловић је књижевни критичар који препознаје вредно књижевно дело, он указује на потребу детаљне анализе самог дела и долажења до његовог правога значења које је често скривено испод површинских слојева дела. Пишући први приказ *Проклете авлије* Михајловић прецизно уочава да је њено значење није везано само за поједини сегмент приче који може привући највећу пажњу (Ћамилова судбина), него је универзално и тиче се човекове судбине.

Значајни књижевнотеоријски ставови налазе се и у огледу о књизи *Књижевна политика* Марка Ристића. Михајловић је врло прецизно окарактерисао Ристићево дело и повезао са традицијом уношења политичких ставова у књижевну критику алудирајући на Скерлића и Светозара Марковића као његовог претходника. „Као и сваки критичар који своје деловање заснива на уништењу једне естетике, и Марко Ристић је јачи кад руши него кад зида” (Михајловић 1956: 111). Михајловић је такође врло прецизно нагласио Ристићево коришћење идеолошког или политичког мерила у књижевној критици јер он од писаца захтева беспоговорно слагање у политичким погледима и обрушава се на оне ауторе који не деле његово становиште. Михиз посебно издваја Ристићев приказ Црњанских *Сеоба*, али у исто време алудира на Ристићев предратни напад на часопис *Идеје* и самог Црњанског пишући да Ристић ни за тренутак не оклева да „те исте писце изобличи и ошине у тренутку кад су од бунтовних литерата постајали питоме слуге режима” (113). Михајловићев суд изречен у овом приказу из 1952. године добиће и додатну потврду када Ристић буде 1954. године објавио свој оглед *Три мртва песника*. Михајловићева највећа замерка Ристићевим огледима постављена је на начелне основе јер Михиз показује како Ристић из својих критичких радова избацује анализу, па његови судови бивају *априорни ставови*. Он ће признати Ристићу *непоколебљиво гледиште* и *недвосмислен став*, али ће истаћи да, будући да не уводи нове методе у књижевну критику, Ристићево место у њеном развоју неће бити преломно нити веома важно. Михајловићев суд изречен поводом Ристићеве књиге заправо нам откривају његове књижевнотеоријске ставове који имају велику важност за разумевање приступа проучавању и увиђања методе којом се служио. Иако је у питању критичар, а не стваралац, мерила су истоветна. Михајловић посебно вреднује новину (било

у књижевном, било у методолошком смислу) и инсистира на анализи дела, а не на изрицању унапред присутних ставова. У његовим редовима исписаним о Ристићу можемо да наслутимо и схватање функције књижевности, али оно није експлицитно изречено, већ је само наговештено.

Приказујући збирку песама Миодрага Павловића *87 песама* у „НИН-у” марта 1952. године, Борислав Михајловић је на самом почетку нагласио посебност места овог песника. Михизово мерило за процењивање вредности везано је за степен новине који се појављује у књижевном делу и у случају Миодрага Павловића Михиз је недвосмислено позитивно нагласио посебност Павловићеве песничке појаве у односу на постојећу традицију песништва: „...одмах је било јасно да се тај песник и његова поезија неће кретати ниједним од садашњих путева наше поезије” (Михајловић 1956: 150). И у овом случају на основу редова које исписује Михајловић, видимо да је његов суд био заснован на подробној анализи песама које чине прву Павловићеву збирку, али да он износи само резултате анализе, не наводећи начин на који је до њих дошао што је, разуме се, последица недостатка простора у часопису. Када Михиз наводи за Павловићеву поезију да је „искрена до zasiћења, лаборантски прављена са тачно срачунатим дозама произвољног и строгог, појединачног и општег...” (152) претпостављамо да је имао конкретна места у песмама на уму, али их није наводио будући да пише приказ за часопис, а не студију о Павловићевом песништву. Износећи и одређене замерке Павловићевим песмама (нејасност, произвољна асоцијативност), Михајловић ипак одсечно закључује да је у питању песник који ће бити веома значајан за српско песништво: „тврдим, не речима прорицања но речима пуне сигурности, да ће Миодраг Павловић бити свој и, не плашим се изрази, веома значајан песник наше књижевности” (156). Сигурност оваквом суду, чини се, даје мерило које Михајловић увек користи – песник уноси нове мотиве у песништво и нове форме изражавања. Будући да је потребан ниво иновирања присутан, критичар је сигуран да је у питању дело трајне вредности.

Борислав Михајловић је имао и огледе који су настали по диктату времена, какав је приказ књиге Митре Митровић (министар просвете у првој влади Народне Републике Србије, а потом и на другим високим функцијама власти) објављен у часопису „Нова мисао” под уредништвом њеног мужа, Милована Ђиласа. Била је то још једна у низу књига које су објављивали бивши партизани, револуционарни борци, а потом високо позиционирани политичари. Михајловић је имао извесне похвале за хибридну форму књиге која има обележја књиге записа и мемоара, хронике и романа. Претпостављамо да је то одговарало његовом мерилу везаном за степен новине у књижевности, али поред разумевања за форму, Михајловић је књизи изнео и мане које су нам интересантне јер показују критичареву заинтересованост за одређене стваралачке поступке. Митри Митровић Михиз је замерио употребу специфичног приповедачког поступка, чија је важна компонента коментар писца, која је критичару сувишна и представља оптерећујуће средство за књигу. Михајловић наводи да због коришћења коментара у књизи нестаје приповедач, а појављује се политичар који као да говори на митингу: „Није на мало места

у овој књизи политичар узео реч из уста писца, наставио да говори својим уопштеним језиком, недовољно доследан да од ове књиге направи политичку студију, но ипак довољно упоран и гласан да буде примећен” (Михајловић 1956: 196). Замерке су биле везане и за поједностављена гледања и одсуство било какве критике револуције, а у редовима о димензијама револуционара и револуције: „Њени творци знају, а ми који је нисмо стварали слутимо већ одавно да је још никако немамо целу у нашим књигама, да је револуционар биће шире, пространије и крвније но што смо навикли да нам га приказују” (193) можемо само да слутимо колико Михајловић говори у прилог револуционарима, а колико је субверзиван испод једноставних речи које користи. Оглед о књизи Митре Митровић је интересантан јер показује критичара који поставља дело у центар анализе и њен већи део посвећује питању употребе књижевних поступака и средстава.

У чланку објављеном у „НИН-у” под насловом *Одроњени брегови* са поднасловом који јасно одређује његово поље *Осврт на нашу књижевност 1953*, Михајловић помиње сукоб „модернизма” и „конзерватизма” који је обележио 1952. годину и износи своје виђење односа између идеологије и књижевности које на први поглед изгледа компромисно, али заправо представља јасно одбацивање идеолошке стеге чиме се Михајловић практично сврстава и позиционира у тадашњим превирањима и борби за аутономију књижевности од идеологије. „И одједном је постало и постаје све више јасно нешто што ће рећи врло аподиктички: **нема, не постоји, није постојао, и неће постојати књижевни правац који је социјалистички сам по себи и не постоји књижевно формални метод који је а priori антисоцијалистички**” (Михајловић 1956: 202). Последња реченица чланка је посебно значајна за разумевање Михајловићевог схватања функције књижевности и њеног односа са идеологијом: „Нема више табу-форми, ни чувара што чувају међе” (203).

У случајевима када критичар пише о другом критичару можемо да видимо неке важне особености и његовог сопственог приступа, као и књижевнотеоријских ставова о самој природи књижевне критике. Пишући о Зорану Мишићу, Борислав Михајловић је најпре изнео резерве о Мишићевим текстовима који су настали под притиском времена и владајуће идеологије (1947–1949), а нарочито истиче важност текстова, данас већ класичних Мишићевих критика о Павловићевој и Попиној поезији. Он је сликовито разликовао два човека у Мишићевој књизи (поново налик на Недићев поступак), заправо говорећи о две фазе у Мишићевом критичком раду. Интересантно је да Михајловић не узима уопште у обзир Мишићеве предратне радове, објављене у „Српском књижевном гласнику” и започиње своју анализу погледом на прве послератне Мишићеве радове које не вреднује високо и истиче да је било потребно да се појаве песници чије је дело означило веома значајну промену у српском песничству. Тек са појавом песничких збирки Миодрaга Павловића и Васка Попе појављује се *прави Зоран Мишић*, написаће Борислав Михајловић. Овим редовима Михајловић открива своје схватање односа између књижевности и књижевне критике јер препознаје да је задатак критике увек

везан за позадину књижевности јер критика прати ствараоце, а не обрнуто. Замерке које Михајловић износи Мишићу – да је више кабинетски радник него борац са попршта, те да његове критике немају продорност ка широкој публици, показују нам увек присутну свест о публици којој се и Михајловић као критичар обраћа и да се његова критичка метода прилагођава публици којој је намењена. Имамо ли то на уму, јасније нам бива због чега се у Михизовим огледима налазе осврти на самог ствараоца или неретко изношење фабуле прозних дела. Такав приступ има своју сврху у писању за новине и широку публику коју је потребно и упутити у тематику књижевног дела које се приказује.

Последњи оглед из књиге *Од истог читаоца* посвећен је приказивању књиге Миодрага Булатовића *Ђаволи долазе*. И даље су код Михајловића присутни рецидиви спољашњег приступа јер он још једном повлачи везу између пишчевих животних околности и његових књижевних дела. „Шта је видео тај млади писац чије је детињство прошло у тами и диму једне окупације, балканске, сирове, паланачке, чија је младост текла у подрумима и подземљу велеграда, чији су танки нерви најједном прсли. Видео је два света, управо та два – свет свога детињства и свет, тачније полусвет, београдског подземља, и сасвим их је друкчије и сасвим друкчији видео. Зато се ова књига и ломи на два дела” (Михајловић 1956: 368–369). Пишући о Булатовићевим приповеткама које приказују маргиналне друштвене слојеве и живот на улицама Београда, Михајловић прецизно истиче своје схватање природе књижевности и фикционалности засноване на транспоновању стварности. Он имагинарни свет приказан у Булатовићевим приповеткама види као средство за исказивање једног специфичног поимања света и човека у њему, па се зато у овим приповеткама појављује читава једна „филозофија апсолутног песимизма и безизлаза” (371). Интересантно је да је Булатовићева визија Михајловићу била превише мрачна и сувише песимистична, и да је „степен деструктивности његовог света пренамеран и прејако дозиран” (Михајловић 1956: 372). На самом завршетку овог приказа објављеног у „НИН-у” марта 1956. године, Михајловић упада у замку посежући за мерилом заснованим на оцени садржаја књижевног дела због којег је у предговору за књигу изабраних песама Владислава Петковића Диса¹ замерао Скерлићу што се огрешио о песника *Утопљених душа* и негодовао због постављања *здравља и разума* као главних вредности песништва. Полазећи дакле од исте основе као и Скерлић пола века раније, Михајловић је завршио свој приказ жељом да Булатовић промени свој начин књижевног стварања. „И да бих, најзад, лично волео да из своје досадашње литературе Булатовић повуче ону стварнију, снажнију и ... здравију нит” (372).

Прве две књиге критичких огледа Борислава Михајловића Михиза сведоче о књижевнотеоријским ставовима критичара који се појављује у преломном тренутку за српску књижевност. У Михизовом приступу присутни су још рецидиви застарелог спољашњег приступа оличеног у употреби био-

¹ Предговор је написан маја 1955. године, књига је објављена у издању Нолита 1956. године.

графске методе и указивању на везу између животних података стваралаца и настанка њихових дела, али исто тако су присутни и књижевнотеоријски ставови који показују отвореност према модернијем приступу, приступу који почива на уверењу да је књижевно дело једини предмет анализе чији је циљ долажење до смисла, значења књижевног дела кроз обраћање на поступке и средства којима се стваралац користи. Михајловићева критичка метода имала је извесне недостатке будући да се понекад користио застарелим приступом, али присуство модернијих књижевнотеоријских ставова и коришћење анализе дела у тежњи за достизањем до његовог смисла, имају много већу важност од повремених осврта на пишчев живот који су присутни, чини се, и због интереса шире публике којој се Борислав Михајловић увек обраћао.

ЛИТЕРАТУРА

- Бајчета 2018: В. Бајчета, Од истог читаоца – Борислав Михајловић Михиз као (импресионистички) критичар, Нови Сад: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, LXVI/1, 155–177.
- Јеремић 2971: Љ. Јеремић, Брза и прегледна реч Борислава Михајловића Михиза, у: Б. Михајловић, *Књижевни разговори*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Николић 2006: Н. Николић, Павле Поповић, Београд: *Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима*, II, 239–250.
- Михајловић 1951: Б. Михајловић, *Огледи*, Београд: Ново поколење.
- Михајловић 1956: Б. Михајловић, *Од истог читаоца*, Београд: Полит.
- Палавестра 2008: П. Палавестра, *Историја српске књижевне критике 1768–2007*, Нови Сад: Матица српска.
- Поповић 2000: Б. Поповић, *Антологија новије српске лирике*, П. Палавестра (прир.), Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Milan D. Aleksić

LITERARY THEORETICAL POSITIONS OF B. M. MIHIZ LITERARY THEORETICAL POSITIONS OF B. M. MIHIZ

(Summary)

The paper analyzes the essays of Borislav Mihajlović Mihiz from his first two books of critical essays and points out the most important attitudes of literary theory that Mihiz puts in the very basis of his approach for studying literature. Mihajlović always directs his analysis towards literary work and rarely includes in his interpretation elements of extrinsic criticism, but sometimes he did use biographical method and tried to connect writer's life and circumstances with his literary work. That was the legacy of an outdated critical approach but it didn't diminish value of Mihajlović's critical evaluations. His essays from first phase were mainly written for magazines that were not specialized for literary criticism, so he aimed for wide audience as readers.